

Grineva, LN Taran Sports tourism as a kind of sport and a form of activity Physical Culture. Sport. Tourism. Motor Recreation. 2017. Vol. 2, no. 2 119 // Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical. education and sports. - 2012. - No. 1. - P. 49–52.

4. Dolgoplov, LP Methodology of rock training on artificial terrain (climbing walls) in sports mountain tourism at the stage of initial training / LP Dolgoplov, AI Kuznetsov // Resorts. Service. Tourism. - 2013. - No. 1 (18). - S. 80–83.

5. Ivanov, V. D. Sports law: concept, subject, sources, problems and development prospects / V. D. Ivanov, A. A. Orekhova, M. M. Rakin // Education and science in modern times. conditions. - 2016. - No. 4 (9). - S. 257–261.

6. Ovchinnikov, Yu. D. Pedagogical and ergonomic biomechanics at school / Yu. D. Ovchinnikov // Health-saving education: modern factors of development: team. monograph - Samara, 2016. - P. 39-51.

7. Ovchinnikov, Yu. D. Biomechanics of sport in the system of movements / Yu. D. Ovchinnikov // Prospects for the development of science and education: collection of articles. scientific. tr. based on materials of Mezhdunar. scientific-practical conf. - M., 2014. - S. 127–129.

8. Ovchinnikov, Yu. D. Subject and its structural and functional orientation / Yu. D. Ovchinnikov // Materials of the scientific and scientific-methodical conference of the teaching staff of the Kuban State University of Physical Culture, Sports and Tourism. - Krasnodar, 2016. - T. 1. - S. 156-158.

9. Roleder, LN Features of sports tourism in the university / LN Roleder // Young scientist. - 2016. - No. 5 (109). - S. 772–774.

10. Smorchkov, V. Yu. Basic components and criteria of psychophysical readiness of a person in sports tourism / V. Yu. Smorchkov, GN Golubeva // Sovrem. sciences. technologies. - 2016. - No. 10-1. - S. 190-194.

11. Chernavina, SA, Yevshel NA Development of coordination abilities among schoolchildren involved in sports tourism / SA Chernavina, NA Evshel // Phys. culture in the school. - 2012. - No. 4. - P. 56-60.

DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2021.1(129).24

Філоненко Л. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації,
Рівненський Національний університет водного господарства та природокористування*

Лисюк С. П.

*старший викладач кафедри фізичного виховання та ЛФК
Вінницький національний медичний університет імені М. Пирогова*

Матвієнко О. В.

*професор, доктор педагогічних наук,
завідувачка кафедри педагогіки і методики початкового навчання,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*

Шаповал А. О.

*директор Початкової школи №45 Полтавської міської ради, старший викладач
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

Саранча І. Г.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського*

Силенко Н. І.

*вчитель початкових класів, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист, вихователь-методист ЗЗСО №35 Святошинського району м. Києва,
аспірант кафедри педагогіки і методики початкового навчання,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ІНШОЇ ЛЮДИНИ В УЧНІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ШКІЛ

Дана стаття присвячено вивченню особливостей формування ціннісного ставлення до іншої людини у учнів шкіл-інтернатів. Без урахування чинників, а саме: чутливості молодшого шкільного і старшого підліткового віку щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини; особливостей організації життєдіяльності вихованців шкіл-інтернатів; специфіки контингенту учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів; потенціалу позаурочної діяльності названих вище закладів освіти – неможливо визначити дієвість тих чи інших педагогічних засобів, проектувати виховні стратегії щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини у учнів шкіл-інтернатів. За свідченням випускників шкіл-інтернатів, найбільшими труднощами по закінченні навчання у школі є невідповідність до стосунків з представниками протилежної статі, пошук друзів, нездатність цивілізовано вирішувати конфлікти, страх перед новими людьми, невміння і небажання будувати стосунки з «нормальними людьми» та протиставлення своїх інтересів іншим, а також відсутність можливості отримати слушну пораду. Бар'єром для самостійного життя випускників шкіл-інтернатів є відсутність позитивних прикладів життєвого досвіду щодо вирішення різноманітних проблем, що негативно позначаються на ставленні до інших людей, непорозуміннях, конфліктах. Часто невміння налагоджувати стосунки з людьми та виявляти до них ціннісне ставлення викликає паніку, почуття безвиході, непорозуміння, ізольованість. Саме тому педагоги пропонують здійснювати виховання учнів шкіл-інтернатів на основі відповідності

реальних потреб дітей, зв'язку з життям, активізації зворотнього зв'язку, мотивування.

Ключові слова: школа-інтернат, шкільний вік, сенситивний період, позаурочна діяльність, самостійне життя, почуття безвиході.

Филоненко Л. В., Лысюк С. П., Матвиенко Е. В., Шаповал А. А., Саранча И. Г., Силенко Н. И. Особенности формирования ценностного отношения к другому человеку у учащихся специализированных школ. Данная статья посвящена изучению особенностей формирования ценностного отношения к другому человеку у учащихся школ-интернатов. Без учета факторов, а именно: сенситивности младшего школьного и старшего подросткового возраста по формированию ценностного отношения к другому человеку; особенностей организации жизнедеятельности воспитанников школ-интернатов специфики контингента учащихся общеобразовательных школ-интернатов потенциала внеурочной деятельности названных выше учебных заведений - невозможно определить действенность тех или иных педагогических средств, проектировать воспитательные стратегии по формированию ценностного отношения к другому человеку у учащихся школ-интернатов. По свидетельству выпускников школ-интернатов, наибольшими трудностями по окончании обучения в школе является неподготовленность к отношениям с представителями противоположного пола, поиск друзей, неспособность цивилизованно решать конфликты, страх перед новыми людьми, неумение и нежелание строить отношения с «нормальными людьми» и противопоставление своих интересов другим, а также отсутствие возможности получить дельный совет. Барьером для самостоятельной жизни выпускников школ-интернатов является отсутствие положительных примеров жизненного опыта по решению различных проблем, негативно сказываются на отношении к другим людям, недоразумениях, конфликтах. Часто неумение налаживать отношения с людьми и проявлять к ним ценностное отношение вызывает панику, чувство безысходности, недоразумения, изолированность. Именно поэтому педагоги предлагают осуществлять воспитание учащихся школ-интернатов на основе соответствия реальных потребностей детей, связь с жизнью, активизации обратной связи, мотивации.

Ключевые слова: школа-интернат, школьный возраст, сенситивный период, внеурочная деятельность, самостоятельная жизнь, чувство безысходности.

Filonenko Lesya, Serhii Lysiuk, Olena Matviienko, Alla Shapoval, Iryna Sarancha, Nadiia Sylenko. The features of the formation of a value attitude towards another person among pupils of specialized schools. This article is devoted to the study of the features of the formation of a value attitude towards another person among pupils of boarding schools. Without taking into account factors, namely: the sensitivity of primary school and older adolescence in forming a value attitude towards another person; the peculiarities of organizing the life activities of pupils of boarding schools of the specifics of the contingent of pupils of general education boarding schools of the potential of out-of-hours activities of the above-mentioned educational institutions - it is impossible to determine the effectiveness of certain pedagogical means, to design educational strategies for the formation of a value attitude towards another person among pupils of boarding schools. According to graduates of boarding schools, the greatest difficulties at the end of school are unprepared for relations with members of the opposite sex, the search for friends, the inability to civilize resolve conflicts, fear of new people, inability and unwillingness to build relations with "normal people" and contrast their interests to others, as well as the lack of opportunity to get separate advice. The barrier to the independent life of graduates of boarding schools is the lack of positive examples of life experience in solving various problems; negatively affect the attitude towards other people, misunderstandings, and conflicts. Often the inability to establish relations with people and show a value attitude to them causes panic, a sense of hopelessness, misunderstanding, isolation. That is why teachers propose to educate pupils of boarding schools based on correspondence with the real needs of children, communication with life, activation of feedback, motivation.

Keywords: boarding school, school age, sensational period, extra-time activity, independent life, sense of hopelessness.

Постановка проблеми. Дана стаття присвячено вивченню особливостей формування ціннісного ставлення до іншої людини у учнів шкіл-інтернатів. Без урахування чинників, а саме: сенситивності молодшого шкільного і старшого підліткового віку щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини; особливостей організації життєдіяльності вихованців шкіл-інтернатів; специфіки контингенту учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів; потенціалу позаурочної діяльності названих вище закладів освіти – неможливо визначити дієвість тих чи інших педагогічних засобів, проектувати виховні стратегії щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини у учнів шкіл-інтернатів.

Аналіз актуальних досліджень. Підлітковий вік – найважливіший етап життя людини [1-18], «кризовий», «критичний», «перехідний період», упродовж якого «...відбувається перехід від дитинства до дорослості, від нестигності до зрілості, що пронизує усі сторони розвитку підлітка – анатомо-фізіологічну будову, емоційну й інтелектуальну сфери, моральне становлення [19, с. 72].

Проблеми підліткового віку досліджували такі психологи як: Л. Виготський, Д. Ельконін, Е. Еріксон, І. Кон. Серед вчених-педагогів особливості морального виховання підлітків досліджували К. Журба, Л. Канишевська, Т. Кравченко, В. Сухомлинський, І. Шкільна та інші.

Мета статті полягає в теоретичному та методичному обґрунтуванні особливостей формування ціннісного ставлення до іншої людини в учнів спеціалізованих шкіл.

Виклад основного матеріалу. Однак у наукових поглядах щодо виділення мікроперіодів підліткового віку немає одностайної думки.

Більшість учених виділяють переважно два мікроперіоди, розходячись у думці щодо їхньої тривалості.

Дослідник О. Мудрик [20] як етапи соціалізації визначає молодший підлітковий вік (12–14 років) і старший

підлітковий вік (15–17 років).

Ф. Райс [21] вважає, що ранній підлітковий вік – це 11–14 років, середній чи старший підлітковий вік – 15–19 років.

На думку Д. Ельконіна, підлітковий період або період «отротництва» триває з 11 до 17 років, поділяючись на середній шкільний вік (11–15 років) та старший шкільний вік (15–17 років) [22].

Гендерний підхід у характеристиці підліткового або перехідного віку застосував І. Кон, який вважав, що у дівчат цей період триває з 12 до 15 років, а у хлопців з 13 до 16 років. На думку психолога, цей період супроводжується не лише фізіологічними змінами, а й активним оволодінням моральними нормами та цінностями, розширенням соціальних ролей, кола спілкування, відповідальності [23].

Втім, сучасні вітчизняні вчені виділяють молодший і старший підлітковий вік, який припадає на навчання у середній ланці школи з 5-го по 9 –й клас. Так, К. Журба [24], Т. Кравченко [25] відносять до молодших підлітків дітей з 10 до 12 років, а до старших – з 13 до 15 років, що, на наш погляд, відображає особливості підліткового віку у сучасних умовах.

Цей погляд підтверджується і дослідженнями Л. Василенко, М. Савчина, котрі вважають, що саме в цей період «відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого його ще називають важким, критичним, перехідним» [26, с. 192].

Саме в цей період відбувається активне засвоєння цінностей на фоні зростання соціальної активності, ролі ровесників у житті, зменшення ролі дорослих, що характеризує стосунки з іншими людьми.

Підлітки прагнуть до розширення кола своїх прав, можливостей, протестують проти тиску і надмірного контролю, вимагають поваги до себе, однак їм важко розширювати коло своєї відповідальності і вони, зазвичай, не вміють цивілізовано відстоювати свої права [26, с. 192].

Підлітковий вік є сенситивним щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини, оскільки типовими особливостями сучасного підлітка є такі: вибірковість в оцінці якостей іншої людини (фетишизація таких якостей, які найбільше імпонують підлітку); потреба в інтимно-особистісному спілкуванні зі значущими ровесниками [27, с. 82–83]; інтенсивний розвиток інтелектуальної, емоційної і вольової сфери; закладаються основи свідомої поведінки, окреслюється загальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і соціальних настановлень [28].

У дослідженні Т. Кравченко «Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи» наголошується на тому, що підлітки починають усвідомлювати себе особистістю, перш за все, у взаємодії з іншими людьми. «Оцінюючи свої здібності, успіхи, зовнішню привабливість, моральну сутність, соціальну роль у колективі, свої недоліки, підліток емоційно переживає все це і намагається завоювати повагу і довіру оточуючих» [29, с. 214–215]. В цей період формуються знання, уявлення, переконання щодо інших людей та стиль взаємодії з ними. Діти цікавляться стосунками дорослих, приміряють на себе різні соціальні ролі, однак такі експерименти, не завжди адекватні щодо реальності, можуть поглиблювати внутрішні особистісні протиріччя.

Водночас, М. Савчин та Л. Василенко звертають увагу на прорахунки педагогів у вихованні підлітків, до яких відносять:

– незнання та неврахування педагогами у освітньому процесі вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів;

– нерозуміння проблем вихованців і недоцільне застосування виховних впливів;

– брак уваги до духовної сфери дітей та виховання у них моральних якостей;

– формалізм та байдужість до участі підлітків у шкільному самоврядуванні;

– відсутність систематичної роботи з проблемними родинами та ін. [30, с. 192].

Однак, у підлітків спостерігаються викривлення у моральній сфері, хибні уявлення про моральні цінності та вияв ціннісного ставлення до іншої людини, які є причиною аморальної поведінки чи негідних вчинків. «У зв'язку з недостатньо розвиненою вольовою сферою, такі підлітки не вміють стримувати себе, керувати емоціями, настроєм, контролювати поведінку, легко піддаються негативному впливові» [26, с. 225].

Підтвердженням цієї думки є погляди Е. Еріксона, який відмічав такі негативні явища, як дифузію ідентичності, самотність, тривожність, інфантилізм, «плутанину ролей», ворожість, невизнання людьми підлітків, які виховуються поза сім'єю. На його думку, зазначені проблеми можуть мати систематичний характер, який він пояснює дисфункціональністю чи дезадаптованістю сім'ї, а також об'єктивними умовами знаходження дитини в нестимульованому середовищі, яким є заклади інтернатного типу [30, с. 192].

Слід зауважити, що досліджуваний нами контингент підлітків є вихованцями загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Школа-інтернат (interium – внутрішній) – навчально-виховний заклад (закритий, напівзакритий), в якому створені сприятливі умови для повноцінного проживання, різнобічного розвитку, навчання і виховання, лікування й оздоровлення, реабілітації, професійної орієнтації, гармонійного розвитку дітей [31, с. 1008].

Сучасні інтернатні заклади у своїй діяльності керуються Конституцією України [32], Конвенцією ООН «Про права дитини» [33], Законами України «Про освіту» [34], «Про загальну середню освіту» [35], «Про охорону дитинства» [36], «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [37], Положенням про дитячі будинки та загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Наказ МОН України від 20.09.2012 № 995/557) [38], актами Президента України та Кабінету Міністрів України, а саме постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [39], Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. [40], «Концепцією Нової української школи» [41], де дитина проголошується найвищою цінністю, а її інтереси і потреби стоять на першому місці.

На сучасному етапі розвитку освіти України розрізняють такі типи шкіл-інтернатів:

– загальноосвітня школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги; забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей, у

тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей з відхиленнями в поведінці, у сім'ях яких несприятливі умови життя;

– спеціальна загальноосвітня школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад, що забезпечує виховання, навчання, соціальну адаптацію та корекцію дітей з особливостями розумового й фізичного розвитку, у тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

– загальноосвітня санаторна школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад із відповідним медичним профілем, що забезпечує реалізацію права на освіту дітей, які потребують тривалого лікування та реабілітації;

– спеціалізована школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад з поглибленим вивченням окремих предметів і курсів, що забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію обдарованих дітей, у тому числі дітей-сиріт[42].

Вивчаючи проблеми виховної роботи в закладах інтернатного типу, дослідниця Л. Канішевська обґрунтовує головні завдання загальноосвітніх шкіл-інтернатів, а саме: забезпечення утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; забезпечення всебічного розвитку, фізичного, соціального та психічного здоров'я вихованців; створення умов, сприятливих для проживання дітей, їх навчання і виховання; засвоєння освітніх програм, навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства і держави; забезпечення соціального захисту, медико-психолого-педагогічної реабілітації та соціальної адаптації вихованців; забезпечення охорони і зміцнення здоров'я дітей; підготовка вихованців до майбутнього самостійного життя [43, с. 80–81]; «...створення умов, які б забезпечили вихованцям повноцінну участь у всіх сферах соціальних відносин; формування в учнів соціальних навичок; допомога вихованцям в особистісному та професійному самовизначенні» [44, с. 116].

Сучасні загальноосвітні школи-інтернати реалізують такі основні педагогічні функції: охоронно-захисну, компенсаторну, реабілітаційну, попереджувально-профілактичну, залучення вихованців до мистецтва; праці та допомога їм у професійному самовизначенні тощо, розвиток емоційної сфери та моральних потреб зростаючої особистості.

Процес реформування державної системи інтернатних закладів, який відбувається в останні роки в Україні, передбачає розукрупнення шкіл-інтернатів з великою кількістю учнів; скороченню кількості дітей-сиріт у загальноосвітніх школах-інтернатах завдяки розширенню сімейних форм виховання; надання пріоритету сімейним формам улаштування дітей-сиріт.

Позитивною тенденцією реформування системи інтернатних закладів є створення інноваційних інтернатних закладів, метою яких є «виховання здорових, активних громадян, патріотів своєї країни, здатних продовжувати розвиток ідей, поглядів, технологій у різних сферах життя суспільства, які прагнуть до участі в усіх видах і формах творчості, ведуть здоровий спосіб життя»[44, с. 85].

Формування ціннісного ставлення до іншої людини є важливим завданням шкіл-інтернатів, де виховуються діти з різним життєвим досвідом, рівнем моральної вихованості та світобаченням.

Позаурочна діяльність загальноосвітніх шкіл-інтернатів має значний потенціал щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків – вихованців інтернатних закладів.

Дослідник Б. Кобзар дає таке визначення поняття «позаурочна діяльність» – це організовані й цілеспрямовані заняття, які проводяться у вільний від навчального процесу час для розширення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів дітей, а також їхніх інтересів і збагачення корисного відпочинку[45, с. 22].

По-перше, у процесі позаурочної діяльності з'являється можливість для цілеспрямованої роботи щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини, здійснення своєчасної діагностики рівнів сформованості ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків названих вище закладів освіти.

По-друге, за рахунок позаурочної діяльності стає можливим тривале спілкування між вихованцями і педагогами, завдяки якому створюються можливості для гуманізації навчально-виховного процесу, що вимагає сприяння формуванню гуманістичної спрямованості особистості, задоволенні потреб підлітків у вільному виборі видів діяльності; співпраці педагогів та учнів у вирішенні питань організації їхньої життєдіяльності; усунення авторитаризму в вихованні;

По-третє, у процесі позаурочної діяльності можливо залучати учнів до гуманістично спрямованої діяльності, яка сприяє збагаченню досвіду моральної поведінки.

Таким чином, сучасні загальноосвітні школи-інтернати мають певні можливості щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини у підлітків.

Пристаємо до думки Л. Канішевської, що організація самоврядування, створення системи постійних і тимчасових доручень; робота секцій і гуртків; проектна діяльність; залучення школярів до корисної праці; групова робота школярів сприяють створенню умов, необхідних для групової взаємодії, співпраці, самостійної орієнтації в тій чи іншій ситуації [44, с. 108], формування ціннісного ставлення до іншої людини.

В основу позаурочної діяльності з формування ціннісного ставлення до іншої людини у учнів шкіл-інтернатів покладено такі принципи: добровільності, гуманістичної спрямованості, диференційованого підходу до вихованців, цілісності і різноманітності, відповідальності [45, с. 22], креативності, успішності та соціальної значущості [46, с. 36–37].

Більшість учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів позбавлені нормальної сім'ї. Це – діти-сироти, в яких померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування, діти з матеріально незабезпечених та проблемних сімей, діти із сімей біженців.

Сирітство – соціальне явище, що характеризує стан дитини, яка тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням внаслідок втрати батьків, а також дитини, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишитися в сімейному оточенні, потребує захисту чи допомоги з боку держави. Сирітство буває двох типів: біологічне і соціальне. Біологічні сироти – це діти, які втратили обох батьків. До другого типу (соціальні сироти) належать діти, які є сиротами при живих батьках [31, с. 817].

Поширення соціального сирітства в Україні зумовлено чинниками економічного і соціального характеру.

Економічні: матеріальні труднощі сімей, які виховують дітей, поширення безробіття, послаблення функцій державних установ, покликаних займатися вихованням, навчанням дітей; погіршення умов утримання дітей у державних закладах.

Соціальні: збільшення кількості кризових сімей; алкоголізація, наркоманізація населення; позбавлення моральної відповідальності батьків за виховання дітей [47, с. 9].

Більшість дітей до влаштування в школу-інтернат не мали належних умов для розвитку й виховання. Але найбільше на їхніх почуттях, свідомості й поведінці позначалося порушення (чи взагалі відсутність) внутрішньосімейних зв'язків, відчуття незахищеності, відсутність сімейного затишку, турботи, ласки, любові [48, с. 51].

Потрапляючи до шкіл-інтернатів, такі діти, зазвичай, з одного боку, розчаровані у людях загалом, а з іншого боку – намагаються ідеалізувати тих дорослих, які символізують, на їхній погляд, «нормальне» життя. Як правило, це мама, старший брат, бабуся та ін.

Багатьом дітям, що прибувають до шкіл-інтернатів, притаманний недостатній розвиток совісті, їм чужі поняття обов'язку, відповідальності, честі, добра, справедливості тощо, в них не сформувалося почуття сорому за власні неправильні вчинки, негідну поведінку. Ці діти легко піддаються зовнішнім негативним впливам і не здатні чинити опір [48, с. 51].

Дослідниця Л. Канішевська зазначає, що особливостями підготовки учнів шкіл-інтернатів до самостійного життя є: специфіка контингенту; соціальне сирітство, особливості організації життєдіяльності вихованців шкіл-інтернатів: заорганізованість життєдіяльності школярів, наслідками якої є орієнтація поведінки вихованців на тотальний контроль з боку педагогів; відсутність індивідуального підходу до дитини, гіперопіка школярів; недостатні можливості щодо формування соціальної відповідальності учнів; обмеження соціального простору, наслідками якого є: вимушена адаптація до великої кількості однолітків, труднощі спілкування тощо; організаційно-педагогічні проблеми функціонування шкіл-інтернатів [43, с. 293–299]; недоліки освітнього процесу загальноосвітньої школи-інтернату, що заважають ефективному досягненню завдань виховання соціальної зрілості школярів; формальні вимоги для всіх учнів поза диференціацією їхніх здібностей та інтересів [44, с. 213–220].

Різні аспекти морального виховання, у тому числі гідності і самоповаги, як суб'єкта самостійної життєдіяльності учнів шкіл-інтернатів, висвітлені у фундаментальних і прикладних працях співробітників Інституту проблем виховання НАПН України лабораторії виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу [49]; [47, с. 9]; [43]. Науковці звертають увагу на те, що вихованці шкіл-інтернатів відчують значні труднощі у спілкуванні та в стосунках з іншими людьми, не вміють виявляти ціннісне ставлення до інших людей, оскільки позбавлені прикладу батьків та повноцінного виховання в сім'ї.

Ця думка знайшла своє підтвердження і в зарубіжних дослідженнях російських учених В. Мухіна [50], G. Peterson [51], R. Rohner [52], які переконливо доводять, що розвиток дитини, яка виховується поза сім'єю, впливає на характер дитини та обумовлює появу специфічних якостей характеру, паттернів поведінки. Такі діти, як правило, позбавлені позитивного емоційного контакту з дорослими, мають проблеми з емоційною, психічною сферою та здоров'ям, називаючи такий стан «госпіталізмом».

За свідченням випускників шкіл-інтернатів, найбільшими труднощами по закінченні навчання у школі є невідповідність до стосунків з представниками протилежної статі, пошук друзів, нездатність цивілізовано вирішувати конфлікти, страх перед новими людьми, невміння і небажання будувати стосунки з «нормальними людьми» та протиставлення своїх інтересів іншим, а також відсутність можливості отримати слушну пораду.

На думку Ж. Петровича, О. Денисенко, О. Беспалько, Р. Вайноли, Л. Думи, Л. Жемери [53], бар'єром для самостійного життя випускників шкіл-інтернатів є відсутність позитивних прикладів життєвого досвіду щодо вирішення різноманітних проблем, що негативно позначаються на ставленні до інших людей, непорозуміннях, конфліктах. Часто невміння налагоджувати стосунки з людьми та виявляти до них ціннісне ставлення викликає паніку, почуття безвиході, непорозуміння, ізоляваність. Саме тому педагоги пропонують здійснювати виховання учнів шкіл-інтернатів на основі відповідності реальних потреб дітей, зв'язку з життям, активізації зворотнього зв'язку, мотивування [53, с. 11].

Висновки. Виховання дітей має здійснюватися з урахуванням їхніх вікових особливостей, і насамперед, це стосується спрямованості підлітків на спілкування з однолітками. «Багато підлітків зазначають, що ніяково почуваються саме серед ровесників, чекають від них більшого розуміння і позитивної думки про себе» [53, с. 14]. Таке спілкування з однолітками є умовою становлення і зростання підлітків.

Література:

1. Філоненко Л. В., Фурдуй С. Б., Максимчук Б. А., Демченко І. І., Височан Л. М., Плетеницька Л. С., Котловий С. А., Максимчук І. А. Історичні аспекти формування ціннісного ставлення до людини в учнів шкіл-інтернатів спортивного спрямування / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науковопедагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. – Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. – Випуск 1 (121) 20. – с. 114 (С. 107-112)
2. Філоненко Л. В., Демченко І. І., Прокопчук В. І., Замашкіна О. Д., Зленко Н. М., Шевчук К. Д., Фурдуй С. Б., Максимчук Б. А. Теоретичні основи дослідження проблеми формування ціннісного ставлення в спеціалізованих закладах / », 017 «Фізичне виховання і спорт» – (Наказ Міністерства освіти і науки № 886 від 02.07.2020). Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науковопедагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. – Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. – Випуск 3 (123) 20. – 178 с. (С. 147-154)
3. Рабійчук С. О., Ребрина А. А., Максимчук Б. А., Максимчук І. А. Система ціннісних орієнтацій професійної діяльності волонтера / Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Серія: педагогіка і психологія. – 2019. – Випуск 57. -208 с. (С. 137-144)

4. Nerubasska, A., Palshkov, K., & Maksymchuk, B. (2020b). A Systemic Philosophical Analysis of the Contemporary Society and the Human: New Potential. *Postmodern Openings*, 11(4), 275-292. <https://doi.org/10.18662/po/11.4/235>
5. Maksymchuk, B., Gurevych, R., Matviichuk, T., Surovov, O., Stepanchenko, N., Opushko, N., Sitovskiy, A., Kosynskiy, E., Bogdanyuk, A., Vakoliuk, A., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2020a). Training Future Teachers to Organize School Sport. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(4), 310-327. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4/347>
6. Palamarchuk, O., Gurevych, R., Maksymchuk, B., Gerasymova, I., Fushtey, O., Logutina, N., Kalashnik, N., Kyliivnyk, A., Haba, I., Matviichuk, T., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2020). Studying Innovation as the Factor in Professional Self-Development of Specialists in Physical Education and Sport. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(4), 118-136. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4/337>
7. Onishchuk, I., Ikonnikova, M., Antonenko, T., Kharchenko, I., Shestakova, S., Kuzmenko, N., & Maksymchuk, B. (2020). Characteristics of Foreign Language Education in Foreign Countries and Ways of Applying Foreign Experience in Pedagogical Universities of Ukraine. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(3), 44-65. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/308>
8. Maksymchuk, B., Matviichuk, T., Solovyov, V., Davydenko, H., Soichuk, R., Khurtenko, O., Groshovenko, O., Stepanchenko, N., Andriychuk, Y., Grygorenko, T., Duka, T., Pidlypniak, I., Gurevych, R., Kuzmenko, V., & Maksymchuk, I. (2020b). Developing Healthcare Competency in Future Teachers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(3), 24-43. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/307>
9. Gerasymova, I., Maksymchuk, B., Bilozero, M., Chernetska, Yu., Matviichuk, T., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2019). Forming professional mobility in future agricultural specialists: the sociohistorical context. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11 (4), 345-361. <http://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/1604/pdf>
10. Sheremet M., Leniv Z., Loboda V., Maksymchuk B. (2019) The development level of smart information criterion for specialists' readiness for inclusion implementation in education. *Information Technologies and Learning Tools*, 72, 273-285. <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2561>
11. Nerubasska, A., Maksymchuk, B. (2020a). The Demarkation of Creativity, Talent and Genius in Humans: a Systemic Aspect. *Postmodern Openings*, 11 (2), 240-255. <https://www.lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/2625>
12. Melnyk, N., Bidyuk, N., Kalenskiy, A., Maksymchuk, B., Bakhmat, N., Matviienko, O. ... Maksymchuk, I. (2019). Models and organizational characteristics of preschool teachers' professional training in some EU countries and Ukraine. *Zbornik Instituta za pedagogoska istrazivanja*, 51 (1), 46–93. <https://ipisir.org.rs/images/pdf/zbomik-51/Natalija-Meljnik.pdf>
13. Bakhmat, N., Maksymchuk, B., Voloshyna, O., Kuzmenko, V., Matviichuk, T., Kovalchuk, A. ... Maksymchuk, I. (2019). Designing cloud-oriented university environment in teacher training of future physical education teachers. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1323-1332. <http://efsupit.ro/images/stories/august2019/Art%20192.pdf>
14. Behas, L., Maksymchuk, B., Babii, I., Tsymbal-Slatvinska, S., Golub, N., Golub, V. ... Maksymchuk, I. (2019). The influence of tempo rhythmic organization of speech during gaming and theatrical activities on correction of stammering in children. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1333-1340. <http://efsupit.ro/images/stories/august2019/Art%20193.pdf>
15. Bezliudnyi O., Kravchenko O., Maksymchuk B., Mishchenko M., Maksymchuk, I. (2019) Psycho-correction of burnout syndrome in sports educators (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), Art 230 pp. 1585. <http://efsupit.ro/images/stories/septembrie2019/Art%20230.pdf>
16. Halaidiuk, M., Maksymchuk, B., Khurtenko, O., Zuma, I., Korytko, Z., Andrieva, R. ... Maksymchuk, I. (2018). Teaching approaches in extracurricular physical activities for 12-14-year-old pupils under environmentally unfavourable conditions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (4), 2284–2291. <http://efsupit.ro/images/stories/decembrie2018/Art%20344.pdf>
17. Maksymchuk, I., Maksymchuk, B., Frytsiuk, V., Matviichuk, T., Demchenko, I., Babii, I. ... Savchuk, I. (2018). Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (2), 810–815. <http://efsupit.ro/images/stories/iunie2018/Art%20119.pdf>
18. Sitovskiy A., Maksymchuk B., Kuzmenko V., Nosko Y., Korytko Z., Bahinska O. ... Maksymchuk, I. (2019). Differentiated approach to physical education of adolescents with different speed of biological development (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, Vol.19 (3), Art 222, pp. 1532 – 1543. <http://efsupit.ro/images/stories/august2019/Art%20192.pdf>
19. Федорченко Т. Є Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: дис. ... д-ра пед. наук. Луганськ, 2013. 440 с.
20. Мудрик А. В. Роль социального окружения в формировании личности подростка. Москва: «Знание», 1979. С. 19–34.
21. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. СПб.: Изд-во: «Питер», 2000. 621 с.
22. Возрастные и индивидуальные особенности младших подростков / Акд. пед. наук РСФСР; под ред. Д. Б. Эльконина, Т. В. Драгуновой. Москва: Просвещение, 1967. 360 с.
23. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание. Москва: Политиздат, 1984. 335 с.
24. Журба К. О. Виховання духовної культури у підлітків: методичні рекомендації. Київ, 2004. 65 с.
25. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія. Київ: Фенікс, 2009. 416 с.
26. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2011. 368 с.
27. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка: монографія. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 340 с.
28. Кон И. С. Психология ранней юности: книга для учителя. Москва: Просвещение, 1989. 254 с.
29. Бех І. Д. Спілкування як загальна психологічна основа виховання особистості. Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: зб. наук. праць. Київ: Пед. думка, 2000. 97 с.

30. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / пер. с англ., общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. Москва : Прогресс, 1996. 344 с.
31. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; відповід. ред. Василь Григорович Кремень.]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
32. Конституція (основний закон) України (Прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р.). Київ : Право, 1997. 80 с.
33. Конвенція ООН «Про права дитини». Київ : Столиця, 1997. 32 с.
34. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
35. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
36. Закон України «Про охорону дитинства»: закон України від 26. 04. 2001 р. № 2402 – III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. С. 604–616.
37. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
38. Положення про дитячі будинки та загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Наказ МОН України від 20.09.2012 № 995/557) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>.
39. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-%D0%BF>.
40. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
41. «Концепція Нової української школи»[Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
42. Положення про школи-інтернати. Київ : Б. в., 1957. 32 с.
43. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія. Київ : ХмЦНП, 2011. 368 с.
44. Канішевська Л. В. Організація соціально-культурної діяльності старшокласників з формування соціального досвіду. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Ін-т проблем виховання НАПН України. Кіровоград : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2010. Вип. 14. Кн. 1. С. 116–124.
45. Кобзар Б. С., Поставойтов Є. П. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт, та дітей, які залишилися без піклування батьків. Київ : Стило, 1997. 311 с.
46. Степанов Е. Н. Методические советы по организации внеурочной деятельности учащихся начальных классов. Завуч начальной школы. № 6. 2011. С. 36–40.
47. Виховання учня інтернатного закладу як суб'єкта самостійної життєдіяльності / Свириденко С. О. (кер. авт. кол). Київ : Ін-т проблем виховання НАПН України. 2009. 235 с.
48. Науково-педагогічні основи соціально-педагогічної реабілітації вихованців інтернатних закладів: науково-методичний посібник / (кер. автор. колективу Л. В. Канішевська). Київ : Інститут проблем виховання АПН України, 2004. 102 с.
49. Підготовка учнів інтернатних закладів до життєдіяльності у відкритому суспільстві : монографія. Ін-т пробл. виховання НАПН України ; кер. авт. кол. Канішевська Л. В. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 235 с.
50. Лишенные родительского попечительства: хрестоматия / сост. В. С. Мухина. Москва : Просвещение, 1991. 223 с.
51. Peterson G., Hann D/ Socializing children and parents in families. Handbook of Marriage and the family / [edited by: Marvin B. Sussman, Suzanne K. Steinmetz, Gary W. Peterson]. Second Edition. New York, 1999. P. 327–370.
52. Rohner R. Father love and child development: History and Current Evidence. The Family. Twenty-Seventh Edition. 2001. P. 104–106.
53. Петрович Ж., Безпалько О., Денисюк О., Вайнола В., Дума Л., Жемера Н. Вчимося жити самостійно : Навч.-метод. посібник для роботи з учнями випускних класів інтернатних закладів. Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. 203 с.

Reference

1. Filonenko L. V., Furdyy S.B., Maksymchuk B. A., Demchenko I. I., Vysochan L. M., Pletenytska L. S., Kotlovyi S. A., Maksymchuk I. A. (2020). Historical aspects of formation of value attitude to man in pupils of boarding schools of sports direction. Scientific Journal of M.P. Dragomanov National Pedagogical University, 15. Scientific-pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport). 1 (121) 20. 114 (107-112).
2. Filonenko L. V., Demchenko I. I., Prokopchuk, V.I., Zamashkina, O.D., Zlenko, N.M., Shevchuk, K.D., Furdyy S.B., & Maksymchuk B. A. (2020). Theoretical foundations of research of the problem of formation of value relations in special institutions. Scientific Journal of M.P. Dragomanov National Pedagogical University, 15. Scientific-pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport), 3 (123) 20. 178 (147-154).
3. Rabychuk S. O., Rebryna A.A., Maksymchuk B. A., Maksymchuk I. A. (2019). The system of value orientations of professional activity of the volunteer. Scientific notes of Mikhail Kotsubinskyi Vinnitsa State Pedagogical University, 57. 208. (137-144).
4. Nerubasska, A., Palshkov, K., & Maksymchuk, B. (2020b). A Systemic Philosophical Analysis of the Contemporary Society and the Human: New Potential. Postmodern Openings, 11(4), 275-292. <https://doi.org/10.18662/po/11.4/235>

5. Maksymchuk, B., Gurevych, R., Matviichuk, T., Surovov, O., Stepanchenko, N., Opushko, N., Sitovskiy, A., Kosynskiy, E., Bogdanyuk, A., Vakoliuk, A., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2020a). Training Future Teachers to Organize School Sport. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(4), 310-327. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4/347>
6. Palamarchuk, O., Gurevych, R., Maksymchuk, B., Gerasymova, I., Fushtey, O., Logutina, N., Kalashnik, N., Kylyvnyk, A., Haba, I., Matviichuk, T., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2020). Studying Innovation as the Factor in Professional Self-Development of Specialists in Physical Education and Sport. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(4), 118-136. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4/337>
7. Onishchuk, I., Ikonnikova, M., Antonenko, T., Kharchenko, I., Shestakova, S., Kuzmenko, N., & Maksymchuk, B. (2020). Characteristics of Foreign Language Education in Foreign Countries and Ways of Applying Foreign Experience in Pedagogical Universities of Ukraine. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(3), 44-65. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/308>
8. Maksymchuk, B., Matviichuk, T., Solovyov, V., Davydenko, H., Soichuk, R., Khurtenko, O., Groshovenko, O., Stepanchenko, N., Andriychuk, Y., Grygorenko, T., Duka, T., Pidlypniak, I., Gurevych, R., Kuzmenko, V., & Maksymchuk, I. (2020b). Developing Healthcare Competency in Future Teachers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12(3), 24-43. <https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/307>
9. Gerasymova, I., Maksymchuk, B., Bilozero, M., Chernetska, Yu., Matviichuk, T., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2019). Forming professional mobility in future agricultural specialists: the sociohistorical context. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11 (4), 345-361. <http://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/1604/pdf>
10. Sheremet M., Leniv Z., Loboda V., Maksymchuk B. (2019) The development level of smart information criterion for specialists' readiness for inclusion implementation in education. *Information Technologies and Learning Tools*, 72, 273-285. <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2561>
11. Nerubasska, A., Maksymchuk, B. (2020a). The Demarkation of Creativity, Talent and Genius in Humans: a Systemic Aspect. *Postmodern Openings*, 11 (2), 240-255. <https://www.lumenpublishing.com/journals/index.php/po/article/view/2625>
12. Melnyk, N., Bidiuk, N., Kalenskiy, A., Maksymchuk, B., Bakhmat, N., Matviienko, O. ... Maksymchuk, I. (2019). Models and organizational characteristics of preschool teachers' professional training in some EU countries and Ukraine. *Zbornik Instituta za pedagogoska istrazivanja*, 51 (1), 46-93. <https://ipisr.org.rs/images/pdf/zbornik-51/Natalija-Meljnik.pdf>
13. Bakhmat, N., Maksymchuk, B., Voloshyna, O., Kuzmenko, V., Matviichuk, T., Kovalchuk, A. ... Maksymchuk, I. (2019). Designing cloud-oriented university environment in teacher training of future physical education teachers. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1323-1332. <http://efsupit.ro/images/stories/august2019/Art%20192.pdf>
14. Behas, L., Maksymchuk, B., Babii, I., Tsybal-Slatvinska, S., Golub, N., Golub, V. ... Maksymchuk, I. (2019). The influence of tempo rhythmic organization of speech during gaming and theatrical activities on correction of stammering in children. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1333-1340. <http://efsupit.ro/images/stories/august2019/Art%20193.pdf>
15. Bezliudnyi O., Kravchenko O., Maksymchuk B., Mishchenko M., Maksymchuk, I. (2019) Psycho-correction of burnout syndrome in sports educators (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), Art 230 pp. 1585. <http://efsupit.ro/images/stories/septembrie2019/Art%20230.pdf>
16. Halaidiuk, M., Maksymchuk, B., Khurtenko, O., Zuma, I., Korytko, Z., Andrieieva, R. ... Maksymchuk, I. (2018). Teaching approaches in extracurricular physical activities for 12-14-year-old pupils under environmentally unfavourable conditions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (4), 2284-2291. <http://efsupit.ro/images/stories/decembrie2018/Art%20344.pdf>
17. Maksymchuk, I., Maksymchuk, B., Frytsiuk, V., Matviichuk, T., Demchenko, I., Babii, I. ... Savchuk, I. (2018). Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (2), 810-815. <http://efsupit.ro/images/stories/iunie2018/Art%20119.pdf>
18. Sitovskiy A., Maksymchuk B., Kuzmenko V., Nosko Y., Korytko Z., Bahinska O. ... Maksymchuk, I. (2019). Differentiated approach to physical education of adolescents with different speed of biological development (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, Vol.19 (3), Art 222, pp. 1532 - 1543. <http://efsupit.ro/images/stories/august2019/Art%20192.pdf>
19. Fedorchenko, T.Ye. (2013). Social and pedagogical principles of prevention of deviant behavior of pupils in sociocultural environment. PhD thesis. Luhansk, 440.
20. Mudrik, A.V. (1979). The role of the social environment in the formation of the personality of the child. Moscow. 19-34.
21. Rais, F. (2000). Psychology of adolescence and adolescence. 621.
22. Age and individual characteristics of younger adolescents. *Acad. ped. sciences of the RSFSR. Москва*. 1967. 360.
23. Kon, I.S. (1984). In search of herself: Personality and her identity. Moscow. 1984. 335.
24. Zhurba, K.O. (2004). Education of spiritual culture among adolescents: methodological recommendations. Kyiv, 65.
25. Kravchenko, T.V. (2009). Socialization of school-age children in the interaction of family and school: monograph. Kyiv. 416.
26. Savchyn, M.V., & Vasilenko, L.P. (2011). Age-old psychology: textbook. Kyiv. 368.
27. Bulakh, I.S. (2003). The psychology of personal growth of a teenager: monograph. Kiev: M.P. Drahomanov NPU, 340.
28. Kon, I.S. (1989). Psychologic youth: book for a teacher. Moscow, 254.
29. Bekh, I.D. (2000). Communication as a general psychological basis for personality education. Moral and spiritual development of personality in modern conditions. Kyiv.
30. Erikson, E. (1996). Identity: youth and crisis. Moscow.344.
31. Encyclopedia of Education. Acad. of ped. sciences of Ukraine. Kyiv. 2008. 1040.
32. Constitution (basic law) of Ukraine (Adopted at the fifth session of the Supreme Council of Ukraine on June 28, 1996). Kiev. 1997. 80.
33. UN Convention on the Rights of the Child. Kiev. 1997. 32.

34. Law of Ukraine "On Education" [Electronic Resource]. Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
35. Law of Ukraine "On General Secondary Education" [Electronic Resource]. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
36. Child Protection Act: Ukrainian Law of 26. 04. 2001 No. 2402 - III. Information of the Supreme Council of Ukraine. 2001. № 30. 604-616.
37. Law of Ukraine "On refugees and persons who need additional or temporary protection" [Electronic resource]. Access Mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
38. The provision on orphanages and general education boarding schools for the orphan children and children deprived of parental care (Order MOP of Ukraine of 20.09.2012 No. 995/557) [Electronic resource]. Access Mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>.
39. Decision of the Cabinet of Ministers "On the approval of the State targeted social program for reforming the system of institutions for orphans and children deprived of parental care" [Electronic resource]. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-%D0%BF>.
40. The national strategy for the development of education in Ukraine for 2012-2021 years. [Electronic Resource]. Access Mode: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
41. "Concept of the New Ukrainian School" [Electronic Resource]. Access Mode: <http://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>.
42. Regulation on boarding schools. Kiev. 1957. 32.
43. Kanishevska, L.V. (2011). Education of social maturity of high school pupils of general education boarding schools in extra-time activities: monograph. Kiev. 368.
44. Kanishevska, L.V. (2010). Organization of social and cultural activities of high school students from the formation of social experience. Theoretical and methodological problems of raising children and student youth. Kirovohrad, 14, book 1. 116-124.
45. Kobzar, B.S., & Postovoitov, Ye.V. (1997). Specifics of extra-time educational work with students of boarding schools for orphans, and children who were left without parental care. Kiev. 311.
46. Stepanov, Ye.N. (2011). Guidelines for organizing out-of-hours activities of primary school pupils. Head teacher of elementary school, 6.36-40.
47. Education of a residential institution pupil as a subject of independent life. Kyiv: Insitute of problems of upbringing NAPS of Ukraine. 2009. 235.
48. Scientific pedagogical foundations of social and pedagogical rehabilitation of pupils of boarding schools: scientific and methodological manual. Kyiv: Institute of Problems of Upbringing APS of Ukraine, 2004. 102.
49. Preparing pupils of boarding schools for life in an open society: monograph Insitute of problems of upbringing NAPS of Ukraine. 2013. 235.
50. Deprived of parental care: textbook. Moscow. 1991. 223.
51. Peterson G., Hann D/ Socializing children and parents in families. Handbook of Marriage and the family / [edited by: Marvin B. Sussman, Suzanne K. Steinmetz, Gary W. Peterson]. Second Edition. New York, 1999. P. 327-370.
52. Rohner R. Father love and child development: History and Current Evidence. The Family. Twenty-Seventh Edition. 2001. P. 104-106.
53. Petrochko, Zh., Bezpalko, O., Denysiuk, O., Vaynolam V., Duma, L., & Zhemera, N. (2002). We learn to live independently. Teaching and methodological manual for working with pupils of graduate classes of boarding schools. Kiev: State Institute of Family and Youth Problems. 203.

DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2021.1(129).25
УДК 613.07:796

Циганенко О. І.
доктор медичних наук, професор
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ
Першегуба Я.В.
кандидат медичних наук
Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, м. Київ
Склярова Н.А.
старший викладач
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ
Оксамитна Л.Ф.
старший викладач
Національний університет фізичного виховання і спорту України, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЯ ГІГІЄНИЧНОЇ ОЦІНКИ ВИКОНАННЯ ГІГІЄНИЧНИХ ПРАВИЛ ГІГІЄНИ СНУ СПОРТСМЕНКАМИ ЗА УМОВ ВИСОКИХ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

Порушення гігієнічних правил гігієни сну може негативно впливати на фізичну та психічну працездатність спортсменок за умов високих фізичних навантажень. Це дає підстави розглядати питання оцінки ступеню виконання цих правил спортсменками за умов високих фізичних навантажень.

Мета дослідження: розробити методологічні підходи до проведення оцінки виконання спортсменками